
Näkökulma

Prologi – puheviestinnän vuosikirja 2020

74–79

<https://doi.org/10.33352/prlg.99639>

Jotain vanhaa ja jotain uutta – Puheviestinnän opintojakson nykytilanne yliopistotutkintojen kieli- ja viestintäopinnoissa

Hannu Okkonen

Hannu Okkonen

KM, FM, Viestinnän ja vuorovaikutuksen konsultti
Tamora Oy

hannuokkonen@hotmail.com

Pekka Isotalus

professori

Informaatioteknologian ja viestinnän tiedekunta,
Tampereen yliopisto

pekka.isotalus@tuni.fi

Johdanto

Yliopistoista valmistuvilta edellytetään nykyisin monipuolisia viestintätaitoja. Siksi yliopistojen opetukseen on vakiintunut myös puheviestinnän opintojakso osaksi yliopistotutkintoihin sisältyviä pakollisia kieli- ja viestintäopinnoita. Aikaisemmat selvitykset tästä opetuksesta osoittavat, että vuosikymmenien aikana opetuksessa on tapahtunut monenlaista kehitystä (Hyvärinen, Gerlander, Almonkari, & Isotalus, 2006; Gerlander, Hyvärinen, Almonkari, & Isotalus, 2009; Kaipomäki, 2011). Viime vuosina yliopistojen rakenteessa ja toiminnassa on kokonaisuudessaan tapahtunut suuria muutoksia. Myös viestinnän ilmiöt ja työelämässä tarvittava viestintäosaaminen ovat muutoksessa koko

ajan. Lisäksi puheviestinnän opetusalan nimesessä ja keskeisissä käsitteissä on tapahtunut muutoksia. Näistä on toistuvasti keskusteltu myös Prologoksen ProBlogissa, kuten esimerkiksi Jokirannan ym. (2018) kirjoituksessa, jossa kielikeskusten opettajia kannustetaan miettimään opetuksen keskeisintä sisältöä.

Tässä näkökulma-artikkelissa haluammekin kiinnittää huomiota puheviestinnän opetuksen nykytilaan kieli- ja viestintäopinnoissa erilaisten muutosten keskellä. Tarkastelun perusteella moni asia näyttää opetuksessa kuitenkin pysyneen varsin samanlaisena vuosien varrella, mutta muutoksiakin on sekä hyvään että huolestuttavaan suuntaan. Kymmenen vuoden aikana verkko-opetuksen hyödyntämisestä

näyttää tulleen kiinteä osa myös tätä opetusta. Tarkastelumme myös viittaa vahvasti siihen, että valtakunnalliselle yhteistyölle olisi jälleen tarvetta ja aikanaan yhdessä mietittyjä opetuksen tavoitteita olisi syytä tarkastella kriittisesti.

Tarkastelumme perustuu Hannu Okkosen (2020) puheviestinnän pro gradu -tutkielmaan, jossa hän selvitti puheviestinnän opetuksen nykytilaa kieli- ja viestintäopinnoissa. Kysely lähetettiin syksyllä 2019 noin sadalle puheviestinnän opettajalle, joista noin kolmasosa vastasi. Opinnäytteessä myös vertailtiin saatuja tuloksia systemaattisesti ja yksityiskohtaisesti aikaisemmin tehtyihin vastaaviin kyselyihin.

Opettajien ammattitaito kehitty

Yliopistojen kieli- ja viestintäopintojen puheviestinnän opettajien professionaalisuudessa on tapahtunut myönteistä kehitystä. Ensinnäkin yhä useammalla heistä on korkeakoulututkinto. Lisäksi opettajien työsuhteet ovat vakituisempia ja sivutoimisten opettajien määrä on vähentynyt. Opettajien työkokemuksen määrässä ei ole havaittavissa muutosta aikaisempiin selvityksiin. Sen sijaan hieman yllättävää on, että jatkotutkinnon suorittaneiden määrä on näiden opettajien keskuudessa laskenut.

Aikaisemmissa selvityksissä ei ole erikseen tarkasteltu opettajien pedagogista koulustausta. Nyt saadut tulokset antoivat tilanteesta kuitenkin ristiriitaisen kuvan. Noin puolella opettajista on pedagoginen pätevyys, mikä on sinänsä myönteinen seikka. Toisaalta se asettaa myös kysymyksen, miksi vain puolella on tämä pätevyys. Näyttää myös siltä, että yliopistoilla oli erilaisia vaatimuksia sen suhteen, millaista pedagogista osaamista opettajalta vaaditaan. Vaihtelua oli tosin laajemminkin siinä, millaista koulutusalan pätevyyttä alan opettajilta yliopistot ylipäänsä edellyttivät. Nämä vaatimukset

näyttävät olevan epäselviä myös opettajille itselleen. Vaikka siis professionaalisuus on kehittynyt hyvää suuntaan, niin alan opettajille ei ole yhtenäisiä pätevyysvaatimuksia.

Esiintymispainotteisesta opetuksesta yhteistyön korostamiseen

Myös puheviestinnän kurssien konkreettisessa toteutuksessa on havaittavissa kehitystä hyvään ja huonoon suuntaan. Ensinnäkin määrä, kuinka monta kurssia opettaja vuodessa pitää, on vähitellen kasvanut, ja samaan aikaan yksittäisten kurssien opintopistemäärä on pienentynyt. Opetettavana on myös enemmän eri koulutusalojen opiskelijoista koostuvia sekaryhmiä kuin aikaisemmin, mikä tekee tiettyyn alaan kohdennetun opetuksen vaikeammaksi.

Opetuksen sisällöissä on tapahtunut mielenkiintoisia muutoksia. Aikaisemmissa selvityksissä on noussut selvästi esiin, että opetus on ollut esiintymispainotteisesta. Nyt näytetään opettavan paljon myös neuvottelutaitoja ja akateemista puheviestintää sekä asiantuntijan viestintätaitoja ja ryhmäviestintää. Vaikka esiintymispainotteisuutta on edelleen opetus sisällöissä, niin se ei enää ole niin korostettua kuin aikaisemmin. Opettajat haluaisivat kehittää opetustaan entistä enemmän palautevuorovaikutuksen ja kuuntelemisen suuntaan. Yliopistoissa opetusta myös integroidaan yhä enemmän muihin aineisiin.

Opetusmenetelmissä korostuu edelleen osallistavat menetöt. Etenkään kasvokkaisuopetuksessa muutoksia ei juurikaan ole. Opetus perustuu yhä edelleen ryhmätyöskentelyyn ja osallistavaan opetukseen luokahuoneessa. Tulosten perusteella opettajat käyttävät kuitenkin yhä enemmän ja monipuolisempia menetelmiä opetuksensa tukena. Valtaosa vastaajista käyt-

tää myös verkkotyökaluja kurssin osana, joten kyseessä on monimuoto- tai sulautuva opetus.

Opetuksen tavoitteet ja niiden saavuttaminen

Erityisesti haluamme tässä artikkelissa nostaa esiin havainnot opetuksen tavoitteista ja niiden toteutumisesta, sillä tehdyn selvityksen yksi mielenkiintoisimmista tarkastelukohteista on yliopistojen verkkosivuillaan esittämien puheviestinnän opetuksen opintojaksokuvaukset. Näitä opintojaksokuvauksia verrattiin LAAPU-työryhmän (Laatua puheviestinnän opetukseen) esittämiin tavoitteisiin (Almonkari & Isotalus, 2009). Opintojaksokuvauksia ja LAAPU-työryhmän esittämiä tavoitteita verratessa on huomioitava, että yliopistoilla on erilaisia ta-

voja kuvata opintojaksojen sisältöjä. Sen vuoksi tuloksien luotettavuutta tulee tulkita kriittisesti.

Selvityksen perusteella yhdelläkään yliopistolla ei ollut opintojaksokuvausvertailussa kaikkia LAAPU-työryhmän tavoitteita oman kurssinsa tavoitteina. Opintojaksokuvausissa ilmenee, että LAAPU-työryhmän esittämät tavoitteet ovat vain osittain viestinnän ja puheviestinnän kurssin sisällöissä ja tavoitteissa. Herää kysymys, että ovatko työryhmän aikanaan esittämät tavoitteet liian laajat ja haastavat, jotta ne kaikki voitaisiin ottaa huomioon. Tavoitteiden laajuus voi ilmentyä myös siinä, että maisteritason viestinnän ja puheviestinnän opintojaksokuvauksia ei havaittu. Taulukossa 1 näkyy, miten työryhmän tavoitteet ovat löydettävistä yliopistojen virallisista tavoitteista.

Taulukko 1: LAAPU-hankkeen tavoitteiden toteutuminen yliopistoittain (KT = kandidaatin tutkintoon kuuluva tavoite).

	KT 1	KT 2	KT 3	KT 4	KT 5	KT 6	KT 7	KT 8
Aalto-yliopisto		x	x	x	x	x	x	
Helsingin yliopisto	x		x	x	x	x	x	x
Itä-Suomen yliopisto		x	x			x	x	
Jyväskylän yliopisto	x	x	x		x			x
Lapin yliopisto	x		x	x	x	x		x
Lut	x	x	x		x	x	x	
Tampereen yliopisto	x				x	x	x	
Turun yliopisto	x	x			x		x	

Lähteet: Aalto-yliopiston WebOodi 2019, Helsingin yliopiston WebOodi 2019, Itä-Suomen yliopiston WebOodi 2019, Jyväskylän yliopiston Korppi 2019, Lut: Lappeenranta-Lahden teknillisen yliopiston WebOodi 2019, Tampereen yliopiston WebOodi 2019, Turun yliopiston Peppi 2019.

LAAPU-työryhmän ensimmäinen kandidaatin tutkielman opetustavoite sisältyy useimmissa yliopistoissa kurssien tavoitteisiin, ”osaa rakentaa kuulijoiden ja tilanteen kannalta tarkoituksenmukaisen, havainnollisen, ymmärrettävän ja argumentoidun puheenvuoron omasta tieteenalastaan sekä luoda vuorovaikutussuhteen kuuntelijoihin” (KT 1). Muut vähintään kuudesta yliopistosta löytyvät tavoitteet koskevat yhteistyötä muiden kanssa (KT 3), palautteen antamista ja vastaanottamista (KT 5), oman puheviestintäosaamisen vahvuuksien ja kehittämiskohteiden arviointia (KT 6) ja oman puheviestintäosaamisen merkityksen ymmärtämistä (KT 7)

LAAPU-työryhmän toinen opetustavoite koskee opiskelijan osallistumista tieteelliseen vuorovaikutukseen erilaisissa viestintätehtävissä ja oman ajattelun esilletuomista kehittyvänä tieteellisenä asiantuntijana (KT 2). Kurssisisällöissä viisi yliopistoa mainitsee nämä tai vastaavallisesti perustellut tavoitteet. Työryhmän neljäs opetustavoite (KT 4) on opiskelijan analyttisen kuuntelun osaaminen tieteellisissä vuorovaikutustilanteissa. Kuunteleminen mainitaan vain kolmen yliopiston kurssikuvauksissa. Kahdeksas opetustavoite (KT 8) liittyy opiskelijan viestinnän eettisyyteen ja vastuun kantamiseen viestinnän seuraamuksista. Kolme yliopistoa mainitsee sisällön omista tavoitteistaan.

Yleisimmin yliopistojen kurssisisällöissä on mainittu palautteen antamiseen liittyvät taidot. Sen sijaan kuunteleminen ja eettiset näkökulmat näkyvät yliopistojen kurssitavoitteissa yllättävänkin harvoin. Opettajat arvioivat kyselyssä myös opiskelijoiden tavoitteiden saavuttamista suhteessa LAAPU-työryhmän luomiin tavoitteisiin. Opettajien mielestä opiskelijat saavuttavat kandidaatin tutkinnon opetustavoitteet melko hyvin. Opettajien työsuhteen pituus taikka pätevyys eivät merkittävästi olleet yh-

teydessä tavoitteiden saavuttamisen arvioon. Maisterin tutkinnon opetustavoitteet opiskelijoiden arvioitiin saavuttavan myös melko hyvin, mitä voi pitää varsin yllättävänä tuloksena, jos maisterivaiheessa ei kuitenkaan ole erillistä puheviestinnän opetusta.

Opetuksen haasteiden pysyvyys

Opetuksen kehittämisen vastuussa on tapahtunut selkeä muutos parempaan. Opintosisältöjen kehittämisestä vastaa suurempi joukko asiantuntijoita, kuten kielikeskus ja opettajat yhdessä. Yllättävää on, että vaikka opetuksen kehittämisestä vastaa useampi asiantuntija yhdessä, ovat opetuksen haasteet silti pysyneet varsin samoina vuosien varrella. Opetuksen haasteina nousee esiin erityisesti kaksi asiaa: opetuksen sisältöihin ja tulevaisuuteen liittyvät haasteet sekä resurssit. Keskeisenä pidetään edelleen puheviestinnän osaamisen tärkeyden ymmärtämistä työelämässä, mihin liittyvät opetuksen relevantti sisältö ja mahdollinen muutoksen tarve. Haasteena mainittiin myös ainedidaktiikan puuttuminen, tutkimukseen perustuvan opetuksen kehittäminen ja opettajan perehtyneisyys eri koulutusaloihin. Lisäksi haasteita olivat oman motivaation kehittäminen, opiskelijoiden motivointi sekä suurien ryhmäkokojen ja pienten tuntimäärien yhtälö. Opettajien mielestä hallinnollisiin asioihin kuluu myös enenevässä määrin aikaa.

Opettajat toivoisivat yhteisöllistä tukea tai vertaistukea oman työnsä tueksi. Tukea antaisi myös yhteisopettajuus etenkin integroiduilla kursseilla. Opettajat yleisesti kokevat opetuksen kehittämisen ja teknisen tuen puuttumista. Ruotsia äidinkielenään puhuvat opettajat nostavat esille, että heille ei ole omalla äidinkielellään juurikaan puheviestinnän koulutusta Suomessa. Yhtenä suurena ongelmakohtana opettajat

kokevat resursseihin liittyvät ongelmat. Moni mainitsee myös arvostuksen puutteen.

Digitalisaatio haasteena

Edellisestä vastaavasta kyselystä puheviestinnän opettajille on kulunut yli kymmenen vuotta. Näihin edellisen selvityksen tuloksiin nähden selkeimmän muutoksen opetuksen sisältöihin tuovat verkko-opetuksen ja verkko-vuorovaikutuksen määrän kasvu sekä verkossa tehtävien opintosuoritteiden muodot. Verkkoa käytetään pääsääntöisesti moninaisesti ja useisiin eri tehtäviin, kuten tietopankkina, keskustelu- ja palautekanavana. Käyttö on myös ilahduttavan vuorovaikutteista. Ryhmäkoot verkko-opetuksessa ovat suuremmat kuin kasvokkaisessa opetuksessa, mikä osittain lisää opettajien työmäärää. Osa opettajista pyrkii toteuttamaan opetustaan verkossa kasvokkaisen opetuksen tapaan, mikä myös kasvattaa opettajien työmäärää. Yhdysvalloissa viestinnän peruskurssia tutkineet Wallace ja Goodnight (2016, s. 511) mainitsevat saman ongelman, jossa opettajat pyrkivät siirtämään luokkahuoneopetuksen sisällöt ja opetustavat sellaisenaan verkkoon. Tämän voi nähdä jopa puutteena verkko-opetuksen ja digitaalisen vuorovaikutuksen hallinnassa, sillä hedelmällisen opetuksen toteutumiseen voisi ajatella verkko-opetusta aivan uudenaikaisena toteutuksena.

Yliopistot näyttävät olevan myös hyvin eri vaiheissa verkko-opetuksen hyödyntämisessä. Osassa yliopistoista kasvokkaista työskentelyä on pääosa, osassa puolet ja osassa valtaosa työskentelystä tapahtuu verkossa. Verkko-opetuksen hyvänä puolena pidettiin, että kertaalleen verkkoon luotu sisältö on nopea ja kevyt ylläpitää sekä päivittää. Opettajilla näyttäisi olevan suuria eroja siinä, kuinka paljon verkko-opetus vie aikaa. Verkko-opetuksen suunnittelussa näyttäisi olevan yliopisto- ja kurssikohtaisten

erojen lisäksi paljon osaamiseen liittyviä henkilökohtaisia eroja.

Opetuksen vuorovaikutukseen verkko-opetuksessa panostettiin pari- tai ryhmätyöskentelyyn avulla. Tärkeänä opettajat pitivät yhteisten pelisääntöjen ja osallistumisen määrän määrittelyä. Opettajien vastaukset jakaantuivat selvästi, kun kysyttiin verkkotyöskentelyyn tarvittavasta tuesta. Osa opettajista ei tarvinnut juurikaan tukea, kun osa opettajista tarvitsisi sitä paljon. Tärkeiksi tuen muodoiksi nähtiin oma koulutautuminen sekä organisaation antama tuki. Silti tuen saannissa koetaan puutteita. Yhdysvaltalaisen viestinnän peruskurssin tutkijat Wallace ja Goodnight (2016, s. 514) tekivät samanlaisen huomion, että verkkokurssin opettaminen toi teknisiä haasteita.

Lopuksi

Kokonaisuudessaan yliopistojen kieli- ja viestintäopintoihin kuuluvassa puheviestinnän opetuksessa on tapahtunut lievää myönteistä kehitystä, vaikka mitään mullistavia muutoksia viimeisen viidentoista vuoden aikana ei tehdyn kartoituksen mukaan näyttäisi olevan havaittavissa. Opetuksessa on siis paljon vanhaa ja hyväksi koettua, mutta jotain uuttakin on. Osa kehityksestä on hyvinkin myönteistä, mutta osa kertoo myös huolestuttavasta kehityksestä. Professionaalinen kehitys näyttää pääosin myönteiseltä, mutta osin tämä saattaa johtua myös siltä, että määräaikaista opettajia ei tavoitettu vuoden 2019 kyselyssä riittävästi. Selvin muutos opetuksessa on, että verkon hyödyntämisestä opetuksessa on tullut yhä arkipäiväisempää.

Kieli- ja viestintäopintojen puheviestinnän nykytilannetta kuvaa, että opettajat tällä hetkellä kokeilevat uusia oppimismenetelmiä, rakentavat verkkokursseja ja integroivat opetustaan, mutta muutosten raportointi pysyy opettajan

omassa organisaatiossa. Vastauksissa kaivat- tiinkin vahvempaa valtakunnallista verkostoi- tumista. Tämä näkyi toistuvana toiveena vas- taajilla. Lisäksi opetuksen tavoitteita voisi olla syytä pohtia valtakunnallisesti.

Yliopistojen kieli- ja viestintäopintojen puhe- viestinnän opetuskenttä on pirstaloitunut. Se sisältää erilaisia lähtökohtia, opintosisältöjä ja opetusmenetelmiä ja opettajien taustassakin on kirjoja. Tämän hetkisen kieli- ja viestintäope- tuksen puheviestinnän sisällöissä on hyväksi koettuja ja testattuja oppimisen, osaamisen ja tavoitteiden alueita, mutta niiden vieminen oppilaan taidoiksi muuttuu haastavaksi juuri sirpaleisuuden vuoksi. Morrealen tutkimusryh- mä (2010, s. 415) havaitsi saman muutoksen Yhdysvalloissa: standardoinnin puute aiheutti

ongelmia opetuksessa. Suomessa tulisi pohtia koko opetuksen läpi vievää viestinnällistä pol- kua ja poimia sieltä tavoitteet, joihin keskittyä. Näin tehtiin Yhdysvalloissa, jossa Valenzano, Wallace ja Morreale (2014, s. 361) tutkivat vies- tinnän kurssin sisällön rajauksen vaikutuksia.

Syksyllä 2019 toteutettu kysely nojasi osittain verkkovuorovaikutukseen ja kyselyssä oli en- simmäistä kertaa laajempi verkko-opetusta käsittelevä osa. Keväällä 2020 koronakriisi kui- tenkin muutti opetusta koko maailmassa ja yli- opistojen kaikki opetus siirtyi verkkoon. Olisi äärimmäisen mielenkiintoista kysyä opettajien ja opiskelijoiden puheviestinnän opiskelun ko- kemuksista nyt, kun kaikilla on kokemusta sen verkko-opettamisesta ja -oppimisesta.

Kirjallisuus

Almonkari, M., & Isotalus, P. (2009). Kieli- ja vies- tintäopintoihin kuuluvan puheviestinnän opetuksen tavoitteet ja ydinsisällöt. Teoksessa M. Almonkari & P. Isotalus (toim.) *Akateeminen puheviestintä. Kuinka opettaa puheviestintää yliopisto-opiskelijoil- le?* (s. 166–169). Helsinki: Finn Lectura.

Gerlander, M., Hyvärinen, M-L., Almonkari, M., & Isotalus, P. (2009). Mitä ja miten puheviestinnän opintojaksoilla opetetaan? Teoksessa M. Almonkari & P. Isotalus (toim.) *Akateeminen puheviestintä. Kuinka opettaa puheviestintää yliopisto-opiskelijoil- le?* (s. 8–24). Helsinki: Finn Lectura.

Hyvärinen, M-L., Gerlander, M., Almonkari, M., & Isotalus, P. (2006). *Vaihtoehtoiset suoritustavat ja verkko-opetus puheviestinnässä. Vaihtoehtoiset suoritustavat ja verkko-opetus puheviestinnässä -hankkeen loppuraportti*. Suomi: Suomen virtuaali- keskus.

Jokiranta, P., Järvelin-Suomela, J., Kuitunen, A., & Järvelä, R. (2018). Mitä opetamme, kun opetamme viestintää kielikeskuksissa? *ProBlogi*. <http://prologos.fi/mita-opetamme-kun-opetamme-viestin- taa-kielikeskuksissa/>.

Kaipomäki, E. (2011). *Suomalaisten yliopistojen kieli- ja viestintäopintoihin kuuluvan puhevies- tinnän opetuksen nykytila ja haasteet*. Tampereen yliopisto. Puheviestinnän pro gradu -tutkielma.

Morreale, S., Worley, D., & Hugenberg, B. (2010). The basic communication course at two- and four-year U.S. colleges and universities: study VIII – the 40th anniversary. *Communication Education*, 59(4), 405–430.

Okkonen, H. (2020). *Missä mennään puheviestin- nässä? Kieli- ja viestintäopintojen puheviestinnän opetuksen nykytilanne ja muutokset*. Tampereen yliopisto. Puheviestinnän pro gradu -tutkielma.

Valenzano I., Ill J. M., Wallace S. P., & Morreale S. P. (2014). Consistency and change: the (r)evolution of the basic communication course. *Communication Education*, 63(4), 355–365.

Wallace, S., & Goodnight, L. (2016). The development of online learning in the basic course in communication. Teoksessa P. Witt (toim.) *Communication and Learning - Handbooks of commu- nication science* (s. 505–526). Boston/Berlin: De Gruyter.